

Jacek Wasilewski
Zakład Ekologii i Badań Łowieckich
Instytutu Biologii Akademii Pedagogicznej w Krakowie
31–054 Kraków, ul. Podbrzezie 3
wasilj@gmail.com

Received: 30.03.2008
Reviewed: 24.06.2008

RZADKIE I ZAGROŻONE GATUNKI PTAKÓW W LASACH POLSKICH KARPAT

Rare and endangered bird species in the forests of Polish Carpathians

Abstract: Forests of Polish Carpathians are good enough environment for birds although in majority they do not resemble typical primeval forest. There are 86 nesting bird species, in that number 10 species belonging to the group of rare and endangered. Some species from that group increase their number i.e. Golden Eagle *Aquila chrysaetos*, Eagle Owl *Bubo bubo*, Ural Owl *Strix uralensis*, Tengmalm's Owl *Aegolius funereus* and Pygmy Owl *Glaucidium passerinum*. Populations of further 4 species are stable – Short-toed Eagle *Circaetus gallicus*, Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina*, Three-toed Woodpecker *Picoides tridactylus* and White-backed Woodpecker *Dendrocopos leucotos*. Only Capercaillie *Tetrao urogallus* is seriously threatened, but its situation is better than in the lowlands. In forest of Polish Carpathians nests almost all Polish population of Ural Owl, 85% of Golden Eagle population and about half population of: Capercaillie, Three-toed Woodpecker and White-backed Woodpecker.

Key words: birds, rare species, endangered species, Carpathian forests, Polish Carpathians.

Wstęp

Waloryzację środowisk leśnych można przeprowadzać wieloma metodami, między innymi rozpatrując występowanie w nich różnych gatunków ptaków, w tym zwłaszcza ich liczebność. Są ptaki, które szczególnie się do tego celu nadają. Za taki wskaźnikowy gatunek dla europejskich lasów naturalnych uznawany jest głuszec *Tetrao urogallus*, a także współwystępujące z nim często: sóweczka *Glaucidium passerinum*, włochatka *Aegolius funereus*, puchacz *Bubo bubo* i dzięcioł trójpalczasty *Picoides tridactylus*. W pewnym stopniu również jarząbek *Bonasa*

bonasia jest gatunkiem charakterystycznym dla starych i rozległych drzewostanów, głównie iglastych i mieszanych. Jeżeli uznamy powyższe kryterium za istotne, to trzeba stwierdzić, że wszystkie wymienione gatunki zasiedlają lasy karpackie i świadczą tym samym o ich wysokich walorach przyrodniczych.

Oceniając zmiany w występowaniu i liczebności wszystkich gatunków ptaków gnieźdzących się w Polsce w ostatnich 200 latach można stwierdzić, że w XIX i pierwszej połowie XX w. liczba gatunków zmniejszających swą liczebność była dwukrotnie większa, niż tych, których liczebność się zwiększała. W drugiej połowie XX w. nastąpiło odwrócenie trendów. Wprawdzie, podobnie jak w pierwszej połowie tego wieku, prawie 50 gatunków zmniejszało swój stan posiadania, to jednak ponad 60 zwiększało swoją liczebność. W ostatnich paru dziesiątkach lat nastąpiła stabilizacja. I tak, z wszystkich gatunków uznawanych za lęgowe – 25% wykazuje zmiany negatywne, 25% to gatunki zwiększające liczebność lub nowe, natomiast populacje połowy lęgowych gatunków można uznać za stabilne lub o ich zmianach nic nie wiemy. Jednak o ile tendencja spadkowa dotyczy głównie gatunków rzadkich o specyficznych wymaganiach środowiskowych, to najczęściej wzrastają liczebnie gatunki pospolite, ubikwistyczne, o szerokiej tolerancji ekologicznej i możliwościach przystosowania się do środowisk ukształtowanych przez człowieka (Tomiałojć, Stawarczyk 2003). Wzrost ich liczebności może być dodatkowym czynnikiem zagrażającym wielu innym gatunkom ptaków, w tym również rzadkim i zagrożonym, a jaskrawym tego przykładem jest destrukcyjne działanie kruka *Corvus corax*.

Trzeba również podkreślić, że gdy chodzi o występowanie ptaków, lasy są najbardziej stabilnym środowiskiem spośród wszystkich naturalnych siedlisk – nie licząc obszarów zurbanizowanych, licznie zasiedlanych jednak właśnie przez gatunki o największej tolerancji ekologicznej. Rozpatrując skład awifauny zamieszkującej różne naturalne środowiska Tomiałojć i Stawarczyk (2003) wyróżniają 6 kategorii zagrożeń krajowych ptaków lęgowych:

1. gatunki wymarłe
2. ginące lub na granicy zaniku
3. silnie zagrożone wyginięciem
4. zagrożone w ciągu długiego okresu czasu
5. aktualnie nie zagrożone
6. liczne i ekspansywne

Ze środowiska leśnego wymienieni autorzy zaliczają do kategorii „1” – tylko jeden gatunek (krzyżodziób sosnowy *Loxia pityopsittacus*), do „2” – 5 gatunków, do „3” – także 5. Kategoria „4” obejmuje 18 gatunków, a „5” i „6” – odpowiednio – 45 i 13. Pomijając kategorię „4”, do której zalicza się gatunki w miarę stabilne, a jeżeli zagrożone to w dalekiej perspektywie czasowej, można obliczyć wskaźnik bezpieczeństwa leśnych ptaków lęgowych, dzieląc sumę gatunków niezagrożonych – 58, przez sumę gatunków ginących i silnie zagrożonych – 11. W przypadku środowiska leśnego jest on stosunkowo wysoki i wynosi – 5,2. Dla porównania dla

środowiska polno-łąkowego wynosi on – 2,4, a dla innych waha się od 0,1 do 1. Potwierdza to wcześniejszą tezę o stabilności środowiska leśnego.

W tabeli 1 przedstawiona jest lista rzędów ptaków gnieźdzących się w polskiej części Karpat, z podaniem liczby wszystkich gatunków oraz zasiedlających tylko lasy (Walasz, Mielczarek 1991; Tomiałojć, Stawarczyk 2003; Witkowski i in.

Tabela 1. Lęgowe ptaki Polskich Karpat. W nawiasach podano liczbę gatunków nieleśnych.

Table 1. Nesting birds of the Polish Carpathians. Number of non-forest species in parentheses.

Rząd Order		Liczba gatunków <i>Number of species</i>		
		Całe Karpaty <i>All Carpathians</i>	Lasy karpackie <i>Carpathian forests</i>	Rzadkie i zagrożone <i>Rare and endangered</i>
<i>Podicipediformes</i>	Perkozy	4	–	–
<i>Ciciniiformes</i>	Brodzące	4	2	(1)
<i>Anseriformes</i>	Błazkodziobe	7	–	–
<i>Falconiformes</i>	Szponiaste	11	9	3
<i>Galliformes</i>	Grzebiące	6	2	1 (1)
<i>Gruiformes</i>	Żurawiowe	6	–	(1)
<i>Charadriiformes</i>	Siewkowe	7	1	(1)
<i>Columbiformes</i>	Gołębiowe	4	3	–
<i>Cuculiformes</i>	Kukułkowe	1	1	–
<i>Strigiformes</i>	Sowy	8	6	4
<i>Caprimulgiformes</i>	Lelkowe	1	1	–
<i>Apodiformes</i>	Jerzykowe	1	–	–
<i>Coraciiformes</i>	Kraskowe	3	–	(1)
<i>Piciformes</i>	Dzięciołowe	10	9	2
<i>Passeriformes</i>	Wróblowe	96	52	(6)
Razem / <i>Total</i>		169	86	10 (11)

2003), a także należących w naszym kraju do rzadkich i zagrożonych (Głowaciński 2001). Awifauna lęgowa Polskich Karpat obejmuje 169 gatunków skupionych w 15 rzędach. Spośród nich 86 gatunków występuje głównie w lasach. Rzadkich i zagrożonych jest 21 gatunków, jednak tylko 10 z nich to gatunki leśne. W tabeli 2 podana jest ich lista, z podziałem na grupy różniące się stopniem zagrożenia, zgodnie z kryteriami przyjętymi przez Głowacińskiego (2001).

Występowanie i liczebność populacji tych gatunków oraz kierunki ich zmian na terenie Polski, a szczególnie w Karpatach, przedstawiono poniżej. Większość zamieszczonych danych zaczerpnięto z opracowań Tomiałojcia i Stawarczyka (2003) oraz Głowacińskiego (2001).

Tabela 2. Rzadkie i zagrożone gatunki lęgowych ptaków w Karpatach.**Table 2.** Rare and endangered nesting birds in the Carpathians.

Stopień zagrożenia <i>Category of threat</i>	Gatunki leśne <i>Forest species</i>	Gatunki nieleśne <i>Non-forest species</i>
CR skrajnie zagrożone <i>critically endangered</i>	<i>Circaetus gallicus</i> <i>Tetrao urogallus</i>	<i>Monticola saxatilis</i> <i>Tichodroma muraria</i> <i>Lanius minor</i>
EN silnie zagrożone <i>endangered</i>	<i>Aquila chrysaetos</i>	<i>Tetrao tetrix</i>
VU narażone na wyginięcie <i>vulnerable</i>	<i>Picoides tridactylus</i>	
NT bliskie zagrożenia <i>near threatened</i>	<i>Bubo bubo</i> <i>Dendrocopos leucotos</i>	<i>Porzana parva</i> <i>Sterna albifrons</i> <i>Merops apiaster</i> <i>Prunella collaris</i> <i>Luscinia svecica</i>
LC mniej zagrożone <i>least concern</i>	<i>Aquila pomarina</i> <i>Strix uralensis</i> <i>Aegolius funereus</i> <i>Glaucidium passerinum</i>	<i>Botaurus stellaris</i> <i>Carduelis flammea</i>

Gatunki skrajnie zagrożone – CR

Gadożer *Circaetus gallicus*

Po XIX wiecznym regresie jego liczebności w całej Europie obecnie na obszarach stałego zasięgu, tj. w południowej części kontynentu, jest ona stabilna. W Polsce ma ona stałą tendencję spadkową. Na przełomie XIX i XX wieku spotykany był nielicznie w całym kraju, obecnie wzdłuż wschodniej granicy Polski biegnie zachodnia granica jego środkowoeuropejskiego zasięgu. Na granicach zasięgu fluktuacje liczebności są czymś naturalnym, jednak w przypadku gadożera zmienia się ona tylko w jednym – regresywnym kierunku. W latach 70. minionego wieku gnieździło się we wschodniej części Polski 20–30 par, w latach 90. 10–20, a ostatnio około 10 par. W Karpatach stwierdzony był w sezonie lęgowym tylko w Bieszczadach, od lat 50. XX wieku. Trzykrotnie w latach 80., czterokrotnie w 1991 r., a pojedyncze osobniki obserwowano także w 1992 i 1993 r. Ostatnie informacje z czerwca 2006 r. z Wołosatego również sugerują możliwość gnieźdzenia się 1 pary.

Głuszec *Tetrao urogallus*

W ostatnich stukilkudziesięciu latach w europejskiej populacji tego gatunku zaznaczył się wyraźny regres. Stosunkowo liczny jest jeszcze cały czas w Skandynawii, w europejskiej części Rosji i na Białorusi, gdzie jest gatunkiem łownym, ale w pozostałych krajach Europy jego liczebność drastycznie spada. W Polsce w ciągu XIX w. zmniejszyła się o 90%. Na początku XX w. w obecnych granicach kraju szacowano ją na 2500 osobników, w latach 60. na 1500, a w połowie lat 80. na około 800. Obecnie prawie wyłącznie na 4 izolowanych obszarach występuje od 400 do 700 ptaków.

W Karpatach żyje w Beskidzie Żywieckim i Śląskim, Tatrach, Babiej Górze, Gorcach, Pieninach i lokalnie w Beskidzie Sądeckim – zwykle na terenach położonych powyżej 1000 m n.p.m. Szacunkowe dane mówią o 150–300 osobnikach, z dalszą tendencją spadkową. Jedynie na terenie Gorców obserwacje z ostatnich paru lat wskazują na powiększanie się areалу zajmowanego przez głuszcza oraz niewielki wzrost liczebności.

Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele, a jedną z głównych było nadmierne użytkowanie łowieckie populacji już izolowanych i osłabionych. Obecnie ważnymi przyczynami są niewątpliwie: fragmentacja lasów, zmiany struktury i odmłodzenie drzewostanów oraz spowodowane – między innymi eutrofizacją – zmiany w warstwie runa skutkujące zmniejszeniem plonów borówek i brusznic.

Kolejnym ważnym czynnikiem jest drapieżnictwo – o którego skali świadczy przykład z Beskidu Żywieckiego. W 1996 r. w Nadleśnictwie Ujsoły przeprowadzono eksperyment na dwóch powierzchniach – na pierwszej, na której głuszcza jeszcze występował i na drugiej, na której już go nie obserwowano. Umieszczono w terenie 100 sztucznych gniazd z jajami kurzymi i po kilku dniach dokonano kontroli. Na pierwszej powierzchni po jednym tygodniu uległo zniszczeniu 5% gniazd, a po 14 dniach 15%, natomiast w drugim przypadku po 7 dniach zniszczeniu uległo 96% gniazd, a po dwóch tygodniach wszystkie (Ligocki i in. 2004). Prowadzone ostatnio w Borach Dolnośląskich obserwacje – przy pomocy aparatów fotograficznych samorejestrujących – wykazały, że w przeważającej liczbie przypadków sprawcami zniszczeń były – lis *Vulpes vulpes* oraz kruk *Corvus corax*, a dodatkowo jaja ze sztucznych gniazd zjadały także: kuna *Martes martes*, dzik *Sus scrofa*, borsuk *Meles meles*, jenot *Nyctereutes procyonides*, sójka *Garrulus glandarius*.

Negatywny wpływ na populację głuszcza ma także nadmierna liczebność jeleniowatych. Zgryzając borówki ograniczają podstawową bazę pokarmową głuszcza w sezonie wegetacyjnym, a także niszczą rozwijające się na borówkach larwy pilażrowatych *Tenthredinidae* z rzędu błonkówek, które są głównym pożywieniem piskląt. Również siatki chroniące uprawy leśne przed zgryzaniem przez jelenie i sarny mogą być w przypadku kolizji powodem śmiertelności głuszców, np. w Szkocji są jej główną przyczyną (Zawadzka, Zawadzki 2003).

Z wszystkimi wymienionymi zagrożeniami głuszce spotykają się także w lasach karpackich.

Gatunki silnie zagrożone – EN

Orzeł przedni *Aquila chrysaetos*

Ten kosmopolityczny gatunek występuje obecnie w Europie głównie w Skandynawii i północnej części Rosji oraz w górach południowej części kontynentu. Do połowy XIX w. gnieździł się prawie w całej Polsce, ale pod koniec tego wieku został niemal całkowicie wytępiony. W pierwszych latach XX w. gnieździło się w Polsce – głównie w Karpatach – kilkanaście par. W latach 60. i 70. jego liczebność osiągnęła 20–30 par, a w połowie lat 80. spadła do 15. Aktualnie gnieździ się w Polsce około 35–40 par, z czego 85% w Karpatach, a pozostałe na Mazurach i Podlasiu. Jak podaje Stój (2006) w Zewnętrznych Karpatach Zachodnich występuje 10–11 par, z czego 6 w Beskidzie Niskim, w Centralnych Karpatach Zachodnich (Tatry, Pieniny, Pogórze Spisko-Gubałowskie, Kotlina Nowotarska) 4–5 par. Najliczniejszy jest w Górach Sanocko-Turczańskich – 6 par i Bieszczadach Zachodnich 7–8 par. Obserwowany w ostatnich latach stały, choć niewielki wzrost liczebności wskazuje, że lasy karpackie przenikające się z terenami otwartymi i użytkowanymi rolniczo, stwarzają temu gatunkowi wystarczająco dobre warunki do zakładania lęgów i żerowania. W Beskidzie Niskim i w Bieszczadach orły często korzystają także z padliny jeleniowatych upolowanych przez wilki, co w istotny sposób zwiększa bazę pokarmową tych ptaków, zwłaszcza w okresie zimowym. Trzeba jednak pamiętać, że obecny niewielki wzrost liczebności populacji karpackiej jest próbą jej odbudowy po eksterminacji z końca XIX w.

Gatunki narażone na wyginięcie – VU

Dzięcioł trójpalczasty *Picoides tridactylus*

Gatunek o zasięgu wokółbiegunowym zasiedla w Europie lasy tajgowe, a także góry środkowej części kontynentu. W Polsce bardzo nielicznie gnieździ się w Puszczy Białowieskiej, Augustowskiej i Knyszyńskiej oraz w Karpatach, w których jest reliktem postglacjalnym. Liczebność populacji krajowej jest oceniana na 300–600 par, przy czym ta pierwsza wielkość wydaje się bardziej prawdopodobna. W Karpatach występuje od Beskidu Żywieckiego po Bieszczady. Najliczniejszy jest w Tatrach – ponad 40 par oraz w Gorcach i na Babiej Górze. W Beskidzie

Niskim gnieździ się 10–20 par, w Bieszczadach Zachodnich 10–15, a w Górach Sanocko-Turczańskich 5–10. Sporadycznie można go obserwować także w Beskidzie Sądeckim. Najchętniej zasiedla drzewostany iglaste na wysokości 800–1400 m n.p.m. Liczebność populacji karpackiej jest oceniana na 100–150 par, a ostatnio Piotrowska i Wesołowski w „Atlasie rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004” (Sikora i in. 2007) podają nawet, że jej wielkość waha się w zakresie 70–100 par. Liczebność podawana w „Atlasie Ptaków Małopolski” wydaje się zatem daleka od rzeczywistości (Walasz, Mielczarek 1991). Jednym z czynników ograniczających ją może być usuwanie z lasu drzew martwych i zaatakowanych przez szkodniki, np. korniki. Już pod koniec XIX w. Kocyan (1884) uznawał za biegi pielęgnacyjne w lasach za główną przyczynę spadku jego liczebności w Tatrach. W chwili obecnej populacja karpacka jest nieliczna, ale stabilna i w dłuższym przeciągu czasu niezagrożona.

Gatunki bliskie zagrożenia – NT

Puchacz *Bubo bubo*

Zasiedla prawie całą Europę, z wyjątkiem zachodniej części kontynentu. Ta największa spośród krajowych sów jeszcze przed 150 laty występowała w całym kraju. W wyniku odstrzału osobników dorosłych i odławiania młodych jego liczebność zmniejszyła się radykalnie tak, że w latach 50. XX w. cała populacja puchacza w Polsce oceniana była na 60–70 par. Ochrona ptaków i siedlisk sprawiła, że w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat jego liczebność systematycznie wzrasta. W latach 80. ubiegłego wieku była oceniana na około 150 par, w latach 90. na 180 par, a aktualnie gnieździ się w Polsce 250–270 par. Najliczniej zamieszkuje Pomorze Zachodnie i Wielkopolskę (60–70 par) oraz Lubelskie (50–55), natomiast populacja karpacka liczy około 40 par. Najliczniej zasiedla Bieszczady Zachodnie i Góry Sanocko-Turczańskie (16–19 par). W Beskidzie Żywieckim są 2–3 pary, na Babiej Górze 2–3, w Tatrach 6–7, Beskidzie Sądeckim 6, Pieninach 4–5, Beskidzie Niskim 2–3. Karpackie lasy, zwłaszcza stare drzewostany sąsiadujące z terenami otwartymi i dolinami rzecznyymi, zapewniają wystarczająco dobre warunki dla tego ptaka i jego liczebność powoli, lecz systematycznie wzrasta.

Dzięcioł białogrzbiety *Dendrocopos leucotos*

Przez obszar Polski przebiega zachodnia granica jego zwartego, europejskiego zasięgu. Występuje w pn.-wsch. części kraju w Puszczech: Boreckiej, Rominczej, Augustowskiej i Białowieckiej, lokalnie w Górach Świętokrzyskich oraz Kar-

patach – głównie ich wschodniej części. Populacja krajowa jest oceniana na około 500 par. Najliczniejszy jest w Beskidzie Niskim (50–100 par), Bieszczadach Zachodnich (30–40), Górach Sanocko-Turczańskich (około 30) oraz Górach Słonnych (15) i na Pogórzu Przemyskim. Lokalnie występuje na Babiej Górze, w Piecinach, Beskidzie Sądeckim oraz nieco liczniej w Gorcach. Populacja karpacka liczy 200–250 par i jest stabilna lub nieznacznie wzrasta. Wprawdzie preferuje starodrzewy liściaste i mieszane, łągi i grądy nadrzeczne z martwymi i obumierającymi drzewami, ale obecny stan lasów karpackich jest jak widać dla niego wystarczająco dobry.

Gatunki mniej zagrożone – LC

Orlik krzykliwy *Aquila pomarina*

Prawie połowa populacji światowej gnieździ się na terenie Europy Środkowej, a lęgowy zasięg tego gatunku obejmuje prawie wyłącznie szeroki pas biegnący od Morza Bałtyckiego po Grecję. Populacja krajowa jest oceniana na 1700–1900 par, przy czym najliczniej występuje on na Pomorzu Zachodnim (200–250 par) oraz w pn.-wsch. Polsce (800–900 par), na Lubelszczyźnie (około 200 par). W Karpatach gnieździ się od Gorców i Beskidu Sądeckiego po Bieszczady. Najliczniejszy jest w Beskidzie Niskim (110–130 par) i Górach Sanocko-Turczańskich (90–100 par). W Bieszczadach Zachodnich jest około 70, na Pogórzu Przemyskim około 30 par. W Karpatach, najdalej na zachód położone lęgowiska – 4, położone są w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej. Populacja karpacka jest stabilna i w dłuższym przedziale czasu niezagrożona. W drzewostanach karpackich występuje jodła, drzewo preferowane przez orlika do budowy gniazd, a wilgotne i wykaszane ostatnio łąki oraz tereny rolnicze należą do atrakcyjnych żerowisk. Dodatkowo potrafił się on w pewnym stopniu przystosować do obecności człowieka i przejawów jego gospodarki.

Puszczyk uralski *Strix uralensis*

Zasiedla lasy od Skandynawii i wschodniego wybrzeża Bałtyku po wschodnią Azję. Izolowane populacje zamieszkują Karpaty, Alpy i Góry Dynarskie. Oceniana na 450–700 par populacja krajowa występuje aktualnie wyłącznie w Karpatach – od Gorców po Bieszczady. Największa liczba par – około 200 – występuje w Bieszczadach Zachodnich i Górach Sanocko-Turczańskich. Bardzo liczny jest także w Beskidzie Niskim, gdzie tylko na obszarze Magurskiego Parku Narodowego gnieździ się około 100 par, co daje najwyższe zagęszczenie w skali kraju, tj.

50 par na 100 km² (Wasilewski 2003). Silny w ostatnich dziesiątkach lat wzrost liczebności populacji karpackiej sprzyja ekspansji tego gatunku na obszary Pogórza Karpackiego, a nawet na tereny położone w Dolinie Wisły, jak np. Puszcza Niepołomicka i Lasy Radłowskie. Wszystko to wskazuje, że lasy karpackie od Gorców po Bieszczady są dla tego ptaka atrakcyjnym środowiskiem.

Włochatka *Aegolius funereus*

Ten holaraktyczny gatunek występuje na obszarach leżących szerokim pasem od Skandynawii i krajów bałtyckich na wschód oraz w górach Europy Środkowej i Południowej. Populacja krajowa oceniana jest na 1000–2000 par. Występuje na Pomorzu Gdańskim (50–100 par), w Puszczy Piskiej, Augustowskiej, Knyszyńskiej i Białowieskiej. W Borach Dolnośląskich stwierdzono 55 stanowisk. Dość liczna w Karkonoszach. W Karpatach najliczniejsza jest w Tatrach sięgając do wysokości 1300 m n.p.m. W mniejszej liczbie zasiedla także Beskidy: Śląski, Sądecki, Niski i Pieniny. W Bieszczadach Zachodnich stwierdzono ją na 10 stanowiskach. Brak jednak dokładnych ocen liczebności na dużej powierzchni polskich Karpat. Preferuje drzewostany iglaste – głównie świerkowe, ale gnieździ się także w liściastych – bukowych, z domieszką drzew iglastych. W przypadku braku naturalnych dziupli może się gnieździć w skrzynkach lęgowych. Wprawdzie brak dokładnych danych liczbowych, ale wiele wskazuje na wzrost jej liczebności w całej Polsce, a więc najprawdopodobniej także w Karpatach. Trend taki potwierdzają oceny z innych krajów Europy Środkowej (BirdLife Intern. 2004).

Sóweczka *Glaucidium passerinum*

Podobnie jak włochatka jest gatunkiem holaraktycznym i występuje w Europie na obszarach leśnych biegnących pasem od Skandynawii po wschodnią Azję. Jako relikw połodowcowy zamieszkuje góry Europy Środkowej. Jej liczebność w Polsce ocenia się na 200–250 par, a może nawet do 400. W Puszczy Białowieskiej gnieździ się 40–50 par, w Borach Dolnośląskich tyle samo. W Karkonoszach stwierdzono około 20 par, a w Karpatach Zachodnich (Beskid Śląski, Żywiecki i Niski, Tatry, Gorce, Pieniny i Babia Góra) do 50 par. W Bieszczadach Zachodnich liczbę lęgów sóweczki oceniono na 10 par. Występuje w drzewostanach iglastych i mieszanych – starych lub różnowiekowych. Ocena liczebności w Karpatach nie jest kompletna i dokładna, jednak przykłady inwentaryzacji z innych obszarów kraju wskazują jednoznacznie na tendencję wzrostową populacji tego ptaka lub przynajmniej większą jego wykrywalność.

Podsumowanie

Z przedstawionych danych wynika, że spośród 10 gatunków ptaków lęgowych żyjących w lasach Polskich Karpat i uznanych za zagrożone, 5 zwiększa swoją liczebność. Są to: orzeł przedni, puchacz, puszczyk uralski, włochatka i sóweczka. Populacje 4 dalszych, a mianowicie: gadożera, orlika krzykliwego, dzięcioła trójpalczastego i dzięcioła biało grzbiatego są stabilne, natomiast ostatni – głuszec jest poważnie zagrożony. Wśród gatunków bezpiecznych, których populacje wzrastają liczebnie lub są stabilne, występują ptaki gnieźdzące się w lasach, a żerujące głównie na terenach otwartych, jak np. orzeł przedni, gadożer, orlik krzykliwy, puchacz, puszczyk uralski. Fragmentacja kompleksów leśnych, występowanie obok siebie lasów różnowiekowych, duża ilość obszarów ekotonalnych oraz pozostałości naturalnych drzewostanów o charakterze puszczańskim, w połączeniu z terenami otwartymi – użytkowanymi rolniczo lub wykaszany raz w roku – stwarzają tym ptakom dogodne warunki. Trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt, iż w przypadku takich gatunków jak orzeł przedni i puchacz wzrost liczebności w ostatnich latach może wynikać z procesu odbudowywania się populacji, których liczebność pod koniec XIX i w pierwszej połowie XX w. radykalnie zmniejszyła się w wyniku eksterminacji. Wzrost liczebności u niektórych gatunków wiąże się także z wprowadzeniem ich ochrony gatunkowej i obszarowej, a być może również ze zmianami w etologii tych ptaków, które pozwalają im na bliższy kontakt z człowiekiem i przejawami jego działania, jak to ma miejsce w przypadku orlika krzykliwego.

Warto podkreślić, iż lasy Polskich Karpat są podstawowym lub bardzo ważnym w skali kraju obszarem gnieźdzenia się kilku gatunków ptaków rzadkich i zagrożonych. Zamieszkuje tu prawie cała polska populacja puszczyka uralskiego. W przypadku orła przedniego 85% stanowisk lęgowych zlokalizowanych jest właśnie w Karpatach. Jest to również obszar występowania około połowy populacji takich gatunków, jak: głuszec, dzięcioł trójpalczasty i dzięcioł biało grzbiety. Lasy karpackie są również ostoją dla ponad 20% krajowej populacji lęgowej orlika krzykliwego.

Reasumując trzeba stwierdzić, że lasy karpackie – chociaż na większości swej powierzchni nie przypominają typowej puszczy karpackiej – są wystarczająco dobrym środowiskiem dla większości zamieszkujących je ptaków, w tym również gatunków rzadkich i zagrożonych. Problem spadku liczebności, a przynajmniej niepewnego statusu, głuszca w Karpatach jest bardziej złożony i wynika nie tylko z jakości występujących na tym obszarze drzewostanów.

Literatura

- BirdLife International 2004. Birds in Europe. Population estimates, trends and conservation status. Głowaciński Z. (red.). 2001. Polska czerwona księga zwierząt – Kręgowce. PWRiL. Warszawa, 449 ss.
- Kocyan A. 1884. Ptaki spostrzegane po południowej stronie Tatr. Pamiętniki Tow. Tatr. 9: 50–70.
- Ligocki D., Wiśniowska L., Zając R. 2004. Waloryzacja środowiska bytowania populacji głuszca w Beskidzie Żywieckim. Zeszyty Naukowe Komitetu „Człowiek i Środowisko” PAN 38: 287–293.
- Ruzicka T. 2003. Birds. In: Witkowski Z. J., Król W., Solarz W. (eds.). Carpathian List of Endangered Species. WWF and Institute of Nature Conservation. Polish Academy of Sciences. Vienna–Kraków.
- Sikora A., Rodhe Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. 2004. Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 640 ss.
- Stój M. 2006. Orzeł przedni *Aquila chrysaetos* w polskiej części Karpat w latach 1997–2005. Roczniki Bieszczadzkie 14: 155–166.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław, 870 ss.
- Walaś K., Mielczarek P. (red.). 1991. Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985–1991. Biologica Silesiae, 522 ss.
- Wasilewski J. 2003. Ptaki. W: Górecki A., Krzemień K., Skiba S., Zemanek B. (red.): Przyroda Magurskiego Parku Narodowego, Kraków-Krempna, s. 125–135.
- Zawadzka D., Zawadzki J. 2003. Głuszc. Monografie przyrodnicze nr 11, Wyd. Klubu Przyrodników. Świebodzin, 152 ss.

Summary

Forests are the most stable environment from biotopes inhabited by birds. It is confirmed by the data from the Polish Carpathians. There were found 86 nesting bird species in the Carpathian forests (Table 1). Among them are 10 belonging to the group of rare and endangered birds in Poland (Table 2). Critically endangered are Short-toed Eagle *Circaetus gallicus* and Capercaillie *Tetrao urogallus*. First species nests in the Carpathians sporadically – one pair in the Bieszczady. Number of Capercaillie in the Carpathians amounts to 150–300 individuals and except of Gorce Mts. its population decreases. To the group of seriously endangered Golden Eagle *Aquila chrysaetos* is included. In Carpathian forests live 85% of Polish population i.e. more than 30 pairs. Another endangered species is Three-toed Woodpecker *Picoides tridactylus*. Size of its Carpathian population is estimated on ca. 150 pairs, the most numerous in the Tatras. Threatened species are Eagle Owl *Bubo bubo* and White-backed Woodpecker *Dendrocopos leucotos*. First inhabits the Carpathians in number of ca. 40 pairs, the most numerous in the Western Bieszczady and Sanocko-Turczańskie Mts (16–19 pairs). The second occurs in number of 200–250 pairs, the most numerous in the Beskid Niski Mts.

(50–100 pairs). From the group of least concern species Carpathian forests are inhabited by 4 species. Lesser spotted Eagle *Aquila pomarina* nests in number of 300–350 pairs, especially in the Beskid Niski Mts. (110–130 pairs). Population of Ural Owl *Strix uralensis* is estimated on 450–700 pairs, from that number 200 occurs in the Western Bieszczady and Sanocko-Turczańskie Mts. Tengmalm's Owl *Aegolius funereus* occurs in the whole Polish Carpathians, but there are no detail data on its number. It is supposed that its population increases. Also Pygmy Owl *Glaucidium passerinum* inhabits the whole range of Polish Carpathians, and its number is ca. 60 pairs.

From among 10 endangered species 5 increase their number (Golden Eagle, Eagle Owl, Ural Owl, Tengmalm's Owl, Pygmy Owl), populations of 4 species are stable (Short-toed Eagle, Lesser spotted Eagle, Three-toed Woodpecker, White-backed Woodpecker) and only Capercaillie is seriously threatened. In the Carpathian forest occurs almost all Polish population of Ural Owl, 85% of population of Golden Eagle and half of population of 3 species – Capercaillie, Three-toed Woodpecker and White-backed Woodpecker. It seems that Carpathian forests are good enough habitat for birds, although in majority they do not resemble typical primeval forest.